

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

درس خارج فقه نظام سیاسی اسلام آیت الله اراکی رحمته الله علیه «جلسه ۶۱»

سال تحصیلی ۹۸-۹۹

بحث در رابطه عدل با نیازها و استحقاق ها بود؛ و گفتیم برای روشن شدن این رابطه، ابتدا باید معیار نیازمندی را مشخص کنیم؛ به همین منظور به معیار «غنا» و بی نیازی پرداختیم تا حد فقر و نیازمندی روشن شود.

بحث امروز در ادله عنصر دوم در حد «غنا» است یعنی ادله اینکه تأمین نیاز باید در حدی باشد که نیازمند را به حد زندگی متوسط اجتماعی برساند.

• صحیحہ ابی بصیر از امام صادق علیه السلام: «مَا أَخَذَ مِنَ الزَّكَاةِ، فَضَّهُ عَلَى عِيَالِهِ حَتَّى يُلْحَقَهُمُ بِالنَّاسِ».^۱

کسی که زکات می گیرد در حدی می تواند زکات بگیرد که بتواند سطح زندگی خانواده خودش را به سطح زندگی عامه مردم ملحق کند.

• عَنْ سَمَاعَةَ، قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنِ الزَّكَاةِ: هَلْ تَصْلُحُ لِصَاحِبِ الدَّارِ وَالْحَادِمِ؟ فَقَالَ: «نَعَمْ، إِلَّا أَنْ تَكُونَ دَارُهُ دَارَ غَلَّةٍ فَيَخْرُجَ لَهُ مِنْ غَلَّتِهَا دَرَاهِمٌ مَا يَكْفِيهِ لِنَفْسِهِ وَعِيَالِهِ»؛ «دَارَ غَلَّةٍ» یعنی خانه منفعت و کسب و تجارت که امام علیه السلام می فرماید اگر این خانه، خانه کسب اوست و از آن به مقداری که کفایت خود و عیالش را بکند درآمد دارد، نمی تواند زکات بگیرد؛ اما:

«فَإِنْ لَمْ تَكُنِ الْغَلَّةُ تَكْفِيهِ لِنَفْسِهِ وَعِيَالِهِ فِي طَعَامِهِمْ وَكِسْوَتِهِمْ وَحَاجَتِهِمْ مِنْ غَيْرِ اسْتِرَافٍ، فَقَدْ حَلَّتْ لَهُ الزَّكَاةُ؛ فَإِنْ كَانَتْ غَلَّتُهَا تَكْفِيهِمْ، فَلَا».^۲

۱. کافی، ج ۷، ص: ۱۸۱.

۲. همان، ص: ۱۸۲.

حضرت در این روایت حد غنا را، تأمین نیازها به حدی که به اسراف نرسد دانسته است که قدر متیقن از آن سطح متوسط زندگی مردم جامعه است.

- عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: دَخَلْتُ أَنَا وَأَبُو بَصِيرٍ عَلَى أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ، فَقَالَ لَهُ أَبُو بَصِيرٍ: إِنَّ لَنَا صَدِيقًا تَا جَلِي كَه ابوبصير میگوید: «جُعِلْتُ فِدَاكَ، لَهُ دَارٌ تَسْوَى أَرْبَعَةِ آلَافٍ دِرْهَمٍ، وَلَهُ جَارِيَةٌ، وَلَهُ غُلَامٌ يَسْتَقِي عَلَى الْجَمَلِ كُلِّ يَوْمٍ مَا بَيْنَ الدَّرْهَمَيْنِ إِلَى الْأَرْبَعَةِ سِوَى عِلْفِ الْجَمَلِ، وَلَهُ عِيَالٌ، أَلَهُ أَنْ يَأْخُذَ مِنَ الزَّكَاةِ؟ قَالَ: «نَعَمْ». قَالَ: وَلَهُ هَذِهِ الْغُرُوضُ؟ فَقَالَ: «يَا أَبَا مُحَمَّدٍ، فَتَأْمُرُنِي أَنْ أَمُرَهُ أَنْ يَبِيعَ دَارَهُ وَهِيَ عِزُّهُ وَمَسْقَطُ رَأْسِهِ، أَوْ يَبِيعَ جَارِيَتَهُ الَّتِي تَقِيهِ الْحَرَّ وَالْبَرْدَ وَتَصُونُ وَجْهَهُ وَوَجْهَ عِيَالِهِ، أَوْ أَمُرَهُ أَنْ يَبِيعَ غُلَامَهُ وَجَمَلَهُ وَهُوَ مَعِيشَتُهُ وَقُوَّتُهُ؟ بَلْ يَأْخُذُ الزَّكَاةَ، فَهِيَ لَهُ حَلَالٌ، وَلَا يَبِيعُ دَارَهُ، وَلَا غُلَامَهُ، وَلَا جَمَلَهُ»^۱.

از همین روایت می توان بسیاری از معیارهای حد متوسط اجتماعی را به دست آورد، از جمله تأمین آبروی اجتماعی و تأمین درآمد روزانه و... که حضرت علیه السلام فرمودند نه خانه اش را بفروشد برای اینکه بخواهد نیازش را برطرف کند و نه غلام و جاریه اش و نه شترش را.

- مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَيْنِ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ يَحْيَى عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْحَجَّاجِ عَنْ أَبِي الْحَسَنِ الْأَوَّلِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «سَأَلْتُهُ عَنِ الرَّجُلِ يَكُونُ أَبُوهُ أَوْ عَمُّهُ أَوْ أَخُوهُ يَكْفِيهِ مَوْنَتُهُ أَوْ يَأْخُذُ مِنَ الزَّكَاةِ فَيَتَوَسَّعَ بِهِ إِنْ كَانَ لَا يَوْسَعُونَ عَلَيْهِ فِي كُلِّ مَا يَحْتَاجُ إِلَيْهِ فَقَالَ لَا بَأْسَ»^۲.

در این روایت سوال شده که معاش شخص به قدر کفایت او برایش تأمین می شود، آیا می تواند برای توسعه به زندگی خودش از زکات بگیرد؟ که حضرت علیه السلام فرموده

۱. همان، ص: ۱۷۸.

۲. وسائل الشیعة، ج: ۹، ص: ۲۳۸.

می‌تواند؛ و قدر متیقن از این اخذ زکات و توسعه، رسیدن زندگی او تا سطح زندگی متوسط عامه مردم است.

پایان